

Kasza Marton Lajos

Salgótarjánban született 1939-ben, 1956-ban jött Kanadába. Versei megjelentek folyóiratokban, antológiákban és Ostor és vallomás című saját gyűjteményében. Azon kevesek közé tartozik, akik egyformán otthonosak a hazai és a kanadai életben. Szülőföldjével eleven kapcsolatot tartott fenn évtizedeken át, ugyanakkor kanadai élményei is első kézből jött intimitása alapján érlelődnek költészetébe. Tematikai szempontból érzékenyen versel a hazafiságról, szerelemről, az urbánus élet komplexusairól, a természetéről, származástudatról. Verset ír egyéni vágyokról, álmodozásokról, tervezgetésekről; odafigyel a közösségi életre kihagyó eseményekre, egyetemes gondokra-bajokra. Magyar környezete élénken tükröződik lírájában. Elsiratja korán elhunyt kortársait, elégikus hangon szól szeretteiről, s a középkori prédikátorokra emlékeztető szenvedéllyel koholja Kanadába szakadt fajtája gyengeségből, gyarlóságból fakadó elhajlásait. Versei alapján fel lehetne térképezni Dél-Ontárió képét. Tárgyi összetevőjük révén hangot kapunk jelen életünk sajátosságairól, az újrakezdéssel járó szép izgalmakról, merész álmodozásokról. Szól azonban a szétszórtsági életre jellemző belső viszálkodásokról is. Olvasmányos költő. Verseit az teszi érdekessé, hogy emberi sorsokban gondolkozva-érezve alkot, s a higanyhoz hasonló érzékenységgel reagál környezetünk számos vonására. Torontóban él.

Az újabb nemzedék

A harmadik csoportba tartozik a fiatalabb gárda, köztük Bebek János, Bali Brigitta, Baráth Anna, Hajós Tamás, Simándi Ágnes és mások. A közép generációhoz hasonlóan, igyekeznek szakítani a hagyományos költészeti elemekkel. Verseikre némi kiábrándultság, antiheroizmus jellemző, s ebben több hasonlóságot mutatnak angol, német, francia kortársaikkal, mint a magyar költőkkel. Kanadai környezetük az elidegenedés negatív élményét nyújtja számukra, a hazai nemzeti értékek, emlékek pedig kevés szerepet játszanak írásaikban. De egészében feldereng ebben a költészetben is az élet értelmében való hit. Erről Simándi Ágnes Tiltott játék, Nárciszok évada, csak kísérlet, közeledés, Bali Brigitta Jelenek könyve, Álom élen, Hajós Tamás Szárítókötélen című verses-gyűjteménye tanúskodik leginkább.

Bebek János

Pestszentlőrincen született 1948-ban, Budapesten a Műszaki Egyetemen szerzett gépészmérnöki diplomát. 1974-ben jött Kanadába, később áttelepült családjával Kaliforniába. Verseskötetei 32ASA Plusz 8 (1988) és Árgus címmel jelentek meg. Levéltár c. kötetében fordításai, filozófiai értekezései, kritikai írásai láttak napvilágot. Költészete magán viseli korunk szellemiségét, a dolgok reális értelmezését. Versei spontán kifejezésre épülő belső kényszerből fakadnak, s érezni rajtuk, hogy az önkifejezés örömét jelentik alkotójuk számára. 32ASA Plusz 8 című gyűjteményében vallomást tesz önmagáról. „Embernek születtem: / nem csak biológiai

determináltság bilincsei által, / hanem a léteget megelőző partikuláris és univerzális / események szükségszerűségei által is..." A kortárs költészethez hasonlóan, idegen számára a pátosz, a művészi pózolás. Emigráns élettapasztalatai objektív tárgyilagossággal tükröződnek prózai és lírai írásaiban. Mint vallja, életünket a körülmények határozzák meg, s a világesemények a dolgok lehető legnagyobb kihasználására kényszerítik az egyént. „Kanadában élek; / a mindennapok repülőgépzajú hómezőin / élelem és meleg / után kutatok, mint a túlélés / irgalmat nem ismerő kényszere által mozgatott / összes többi teremtmény..." Abban ringatja magát, hogy versei hangulatváltozást érnek el olvasóiknál. „Ha kezébe veszi és elolvassa a verset adott hangulatában, s mire leteszi, már más hangulatba került..." Az írás, véleménye szerint nem többre szolgál, minthogy az olvasó számára ismerős húrokat pendít meg. Legújabb versei, a költői dokumentáriság és emberi egyetemesség kényszerzubbonyából kitörve, mint „Útban hazafelé" c. költeményében látható, a szülőföldjéhez térnek vissza.

Simándi Ágnes

1954-ben született Budapesten. Nyomdász volt, majd elvégezte a hitoktatói kurzust a Pázmány Péter Rk. Hittudományi Akadémián. Versei 1973 óta jelennek meg magyarországi és külföldi folyóiratokban. 1987-ben érkezett családjával Kanadába, s Torontóban tovább folytatta hittudományi tanulmányait, Master of Divinity fokozaton szerzett diplomát. Első önálló verseskötetét Nárciszok évada címmel (1987), Tiltott játék (1993), csak kísérlet, közelítés (1998) és Szamizdat (2004) című gyűjteményei követték. Mint vallja magáról, „Nem tartom magam vallásos költőnek a szó hagyományos értelmében, bár témáim többnyire a lét fontos és alapvető kérdései körül forognak, s mindig a hívő ember erkölcsi, lelkeségi megközelítésével próbálok feleletet adni magamnak is - ezekre, de csak úgy, mint hívő ember, aki történetesen verset ír..." Gyakori témája a liturgia, az evangélium, az ókeresztény mozaikok megjelenítése, ezekre a tárgyakra azonban, mint Tűz Tamás feljegyezte, modern költemény épül, melyben kifejezésre jut mindennapi életünk jelensége, s a pesti, a new-yorki, torontói utcán kavargó foszlányait a szél „a csürhe langyos szemetével, lerágott hotdogos kiflivéggel, eldobott műanyag poharakkal..." (Krónika, 1985).

Bensőséges, finom érzések kifejezése járja át líráját, legnagyobb vonzása Rónay László szerint az ellentétek feszítő erejének a megjelenítése. „Lírájának épp az a vonzó sajátossága, hogy kendőzetlenül mutatja be az ember esendőségeit, hétköznapi botlásait, kétségeit, de mindig keresi azt a megbékélést, mely valóban csak 'kontrasztokban' átélhető és megszerezhető." (Vigilia, 1988.) Tiltott játék című gyűjteménye azt a hangulatot kelti az olvasóban, hogy a számkivetett évek múlásával, egyéni egzisztenciája biztosításával leszűródtek korábbi felfokozott érzelmei, látóköre kitágult, gátlásai csökkentek, s bizalma költői feladata tisztázódásában megerősödött. Mint Szamizdat c. kötetéből értesülünk, számára az igaz szó és a pontosság a legnagyobb alkotói erény, ezeken keresztül képes csupán kimondani azt, amit

embertársai is éreznek. Az erkölcs útja az egyetlen járható út... Torontóban él, ahol a Független Magyar Rádióban lelkiismereti rovata van.

II. Széppróza

A kisebbségről sajnos nem beszélhetünk hasonló szuperlatívuszokban, mint a költészetéről. Azt meg kell hagynunk, hogy tömegében itt is tekintélyes alkotástermékekről van szó. A *Literature of Hungarian Canadians* című monográfiám 38 elbeszéléskötetet és 58 regényt tart számon. A prózaírókból azonban hiányzik a költőkre oly jellemző dinamikusság, irodalmi kísérletezésre való hajlam. A novellisták, de bizonyos fokig a regényírók is, mintha óvakodnának közvetlen környezetük irodalmi ábrázolásától. S ha hozzányúlnak is jelen élményeikhez, megrekednek a fészkek kezdeti, szomorkás stádiumánál. Pedig a kanadai magyarság dicséretes eredményeket tud felmutatni a társadalom bármelyik rétegében. Óskanadás elődeink a nagy gazdasági válság megpróbáltatásai ellenére is szépen boldogultak; hasonlóan a háború utáni menekültek s az ötvenhatos forradalmárok is. De ez nem nagyon mutatkozik meg itteni szépprózáinkban.

Ez a másodlagosság nem írható teljesen a mi számlánkra. A prózairodalom általában hanyatló korszakában él - az angol és amerikai irodalomtörténészek például már év-tizedek óta figyelmeztetnek regényirodalmuk zsákutcájára. A viszonylag békés XIX. század nagy regényalkotásait követően a XX. század borzalmi mintha megrettentették volna a regényírókat, nagy pangást váltva ki a lelkükből. Nem sokkal jobb a helyzet óhazánkban sem, a hatalmas naturalista-realista társadalmi regények átadják helyüket az egyedi problémákon tépelődő kisregényeknek. S szinte iróniaszámba megy, hogy a maradandó regényeket a zsarnokság legádázabb hullámversése idején írták. A francia és angol nyelvű kanadai prózairodalomban is hasonló visszaesés mutatkozik. A húszas évek termékeny történelmi és regionális idillje, a harmincas évek naturalizmusa, a negyvenes évek realizmusa rendre eltűnik, s a jelenkor nemzedéke korunk részletkérdéseire vagy technikai kísérletezésre összpontosítja figyelmét.

Helyzetünket nehezíti az is, hogy nem áll rendelkezésünkre a prózaírás alapvető kelléke, a homogén magyar közösségek hozzáférhetősége. Igazán nagy kaliberű művekhez a környezettel kialakított közvetlen kapcsolatra, mélyen futó gyökerekre van szükség.

Ezzel együtt szép eredményekről beszélhetünk ebben a műfajban is. Mint említettem, közel száz egyéni kötet jelent meg az elmúlt négy évtized alatt, olyan írók tollából, mint a második világháború után ide került Irsa Béla, Székely Molnár Imre, Szilvássy László, Naphegyi Imre, valamint az ötvenhatos Domokos Sándor, Juhász József, Ling Gyula, Miska János, Sárvári Éva és mások. Sokuk kedveli a tárcaszerű elbeszélést. A regényírók szívesen nyúlnak történelmi témákhoz, Domokos Sándor Sasok és keselyűk, Vajk és Vazul és Két kő között című kisregényei messze visszanyúlnak a történelmi múltba. Simon Lajos és Ling Gyula a 48-as szabadságharc korába megy vissza, előbbi Fáklyafény, utóbbi Vezérlő csillagok című regényével. Mások a háborús élményeiket öntik regénybe, például Szilvássy László Mesék a brianszki erdőkből, Tűz Tamás Harmincnapos nászút című regénye, némelyek, mint Domokos Sándor, hazai társadalmi témákat dolgoznak fel (Megbűnhődte már e nép), ismét mások, mint Sárvári Éva és Ling Gyula kanadai témát választanak, előbbi Kigyúlt a fény és Egy tál arany a szivárvány végén, utóbbi Ilyen kicsi a világ című regényében. Gyakori téma az 56-os forradalom, s a Rákosi zsarnoki rendszer és az 56-os forradalom is (például Mányoki Németh Károly: Bujdosó, Rába Margit: A rettenet évei és Berecz Tibor Erős János című satirikus eposza.)

A novellisták előtérbe helyezik a hagyományos, csattanóra végződő tárcát, elbeszélést, az egyéni élményekből fakadó kisepikát. Nagy István hazai élményeit tárja fel Fenségtől a hallja kendig című gyűjteményében, Juhász József falusi gyermekéveit és torontói megfigyeléseit dolgozza fel Idegen partok között és Ablaknyitás, Naphegyi Imre erdélyi emlékeit örökíti meg Irka firka, Fiókból, és Bogáncsok című kötetében. Miska János a kanadai magyarság számos problémáját dolgozza fel Egy bögre tej, Földiek között, Lábunk nyomában című gyűjteményében.

Új szint jelent a kanadai magyar kisepikában Bisztray György, Dancs Rózsa és Szanyi János munkássága. A költőkhöz hasonlóan, igyekeznek új alkotói elemeket használni komplex érzelmi gondolataik kifejezésére. Ebben legsikeresebb Bisztray György, aki novelláiban korunk történelmi és szétszórtsági életünk jellegzetességeit ábrázolja meg-kapó tömörséggel.

Van-e kanadai magyar irodalom?

Ezek után lássuk a nagy kérdést: Létezik-e önálló lábon álló kanadai magyar irodalom? Nehéz kérdés ez. Vannak, akik határozott igennel felelnek rá. Máté Imre irodalom-történész azt írta 1970-ben, a Nemzetőr című lapban, hogy antológiánk második kötetével saját lábára állt a kanadai magyar irodalom! Nem függvény, nem periférikus jelenség többé, hanem független, saját problémákkal, saját mértékkel rendelkező irodalom. Ahol ilyen irodalom van, írta Imre, ott lesz magyar történelem is.

Velem interjút készített a budapesti A Könyv című folyóirat, s 1980-as számában ezt közölte tőlem:

Ez a kérdés sokat foglalkoztat minket is. Megvallom, nehéz erre egyértelmű választ adni. Egy kimondottan kanadai magyar irodalomhoz sajátos színekre, tónusra, formákra, tematikai vonulatokra és megkülönböztetett irodalmi eszközökre lenne szükség. Szépprózánk és líránk tanulmányozása azt mutatja, hogy a kanadai magyar írók, néhány kivétellel, mint láttuk a közép-nemzedék pár költője esetében, nem hoztak merőben újat formai és filológiai szempontból. Az egyes irányzatok terén is megmaradtak a hagyományos klasszikus, nyugatos, szürrealista, népi-misztikus, neodadaista, poszt-modern irányzatok mellett. Angol nyelvű dimenziókban, erről majd külön beszámoló-ban lesz szó, kezd megjelenni a környezet sajátos hatása, a kanadai életindíttatás számos árnyalata. Egészében azonban úgy gondolom, hogy inkább az egyetemes magyar irodalom integráns részének tekinthető a mi munkásságunk.

Van-e jövője ennek az irodalomnak?

Erről is faggatott engem A Könyv munkatársa. Ez volt a válaszom:

Szeretne az ember határozott igennel felelni erre a kérdésre. Ez szervesen egybetartozik azzal a tágabb fogalommal, hogy van-e jövője a kanadai magyarságnak? Ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy ez a nemzetiségi csoport egy évszázad alatt egy maréknyi telepeseből közel másfélszázezerre duzzadt, megteremtve saját szellemi életét, kultúráját és tudományos légkörét, olyan felépítményi adottságokat, amelyek létfeltételei egy haladott népcsoportnak, megvan az okunk a derűlátásra. Ugyanez vonatkozik a szépirodalomra is. A múlt évtized derekán némi pangást éreztünk költészetünkben és szépprózánkban egyaránt. S akkor jött egy újabb csoport, fiatal költők és írók, új impetust adva a megfáradni látszó irodalmunknak. A fennmaradás biztonsága azonban összmagyar kérdés. A Kanadában élő magyar szülők, nevelők, lelkesek, kutatómunkások és olvasók igyekezetén, s ugyanakkor az otthoni véreink hozzánk való viszonyán, röviden, mindnyájunk együttes magyarságtudatán múlik e tehetséges és örökségét féltve őrző etnikum fennmaradása.

Ehhez még szeretném megismételni az elején mondott kitétel, hogy a magyarság irodalomkedvelő nép. Ha Kanadában túlél ez a népcsoport, biztosak vagyunk abban, hogy túlél irodalma is.

Victoria, Kanada